

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Меглена Иванова Златкова, катедра „Етнология“, Философско-исторически факултет, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки;

професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата;

докторска програма: Социология.

Автор: Росица Кирилова Любенова

Тема: „Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна сигурност“ между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс“.

Научен ръководител: доц. д-р Светлана Темелкова Събева, катедра „Социология и науки за човека“, Философско-исторически факултет, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Със заповед РД-21-241 / 07.02.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ е определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна сигурност“ между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма по Социология. Автор на дисертационния труд е Росица Любенова, докторантка към катедра „Социология и науки за човека“ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, с научен ръководител доц. д-р Светлана Събева.

Биографичната справка представя Росица Любенова като изследователка, която целенасочено още като докторант не само развива собствената си дисертационна тема, но бих казала, че тя е един от активните участници в разработването на (поне) две изследователски полета на историческата социология на социализма и на соционализата. Имам наблюдения върху работата на докторантката от студентските ѝ години и мога да кажа, че тя е един от активните млади изследователи от т. нар. „пловдивска школа“ по социология, обединени около академичната риза „Критика и хуманизъм“. Част от докторантското ѝ обучение е свързано с участието ѝ в множество изследователски проекти, които обогатяват идеите ѝ и помагат да осмисли сложните въпроси, поставени в

докторската ѝ тема. Това развитие е представено и в текста на дисертационния труд. Документите за обучението и разкриването на процедура за публична защита на докторантката показват, че са спазени всички изисквания на ЗРАС и правилниците за прилагането му.

2. Актуалност на тематиката

Темата „Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна сигурност“ между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс“ се разполага в едно много широко интердисциплинарно поле, което предполага обективация чрез „историческа дистанция“ – т.е. обработка и систематизация на архиви, разсекретяване и засекретяване на досиета, препрочитане на самоописанията на социалистическото общество. От друга страна, са важни преосмислянията на аналитичните текстове и интерпретации, които обговарят, именува, структурират, кодифицират, дори понякога „изобретяват“ социалистическото общество. И за да се уплътни изследването, трябва да се извърши и емпирична теренна работа, в ситуация, в която битката за паметта не е приключила, участниците в събитията и техните наследници пренаписват биографиите си, „тайните“ се разкриват или се забравят. Дисертационният труд на Росица Любенова, от една страна, се вписва във вече разработеното поле на историческата социология на социализма и изследванията на паметта и социоанализата, но, от друга страна, оформя собствена територия, в която докторантката разполага своето изследване на управляемостта на социалистическото всекидневие въз основа на спомените и документите „на“ и „за“ социализма и Държавна сигурност.

3. Познаване на проблема

За разлика от авторите на повечето публикувани книги, статии, спомени, филми и др., докторантката е от поколението което на практика „не е живяло в социализма“ (освен в ранното си детство). Мисля, че този биографичен ефект е подпомогнал, отграничаването на изследователя от изследвания обект и предмет, от една страна, и, от друга, е допринесъл за разбирането на трансгенерационната проблематика, както и за прилагането на соционалитичния подход към проблемите на наследяването и самонаследяването. Изследването на всекидневието на „билото“ е една от пресечните точки между историята и социологията, а когато „билото“ е близко и следите са „горещи“ е предизвикателство да се очертае подходът. Отчитайки трудността на тази задача на дисертационния труд, още в началото мога да кажа, че докторантката се е справила не само с ориентирането в полето, архивите и изследванията, в провеждането на свои емпирични интервюта, но и в предлагането на оригинална гледна точка и задълбочени анализи. И ако взема повод от „биографичното обживяване“ на темата на дисертацията ѝ, макар и да не е живяла достатъчно в социализма, докторантката е живяла дебатите „за“ социалистическото

наследство и самата тя участва в тях. Т.е. самият текст на дисертацията може да се разглежда и като „архив“.

Росица Любенова използва значими исторически изследвания за социализма както на български, така и на чуждестранни автори, както и на историята на и за Държавна сигурност с нужната критическа дистанция спрямо самоописанията на времето и постсоциалистическите рефлексии. Тъй като работата е социологическа, нейната цел не е изчерпателно историографско описание, а по-скоро дискурсивен прочит на начините, по които се конструира дейността на Държавна сигурност като идеология и практики. За да постигне тази задача, докторантката намира методологическо решение на тази трудност като прилага една фукоанска перспектива към управляемостта на хората и телата в обществото на социализма. Давайки си сметка за трудността на задачата, смятам, че докторантката се е справила успешно. Това, което може да се допълни при анализа е по-детайлното отграничаване на отделните периоди на развитието на обществото през социализма и отчитане на ефектите от тази периодизация за по-комплексното разбиране на ефектите на политиката върху всекидневието на хората. Струва ми се, че това е една от множеството възможни перспективи на изследване, които тази много богата на идеи дисертация задава. Доколкото следя изследванията на моите колеги в теоретичното и методологическо социоаналитично осмисляне на проблемите на наследяването, на социологията на неравенствата, уязвимостта и травмата, мога само да изкажа моите admirationи към докторантката, че е успяла да приложи тези идеи към конкретната си тематика и емпирични данни. Също още тук искам да отбележа коректното и прецизно цитиране и рефериране към автори, чиито текстове са повлияли на оформянето на идеите на докторантката.

4. Методика на изследването

Така очертаното интердисциплинарно поле, в което се вписва дисертационният текст предполага и интердисциплинарност на изследването, както и съчетаване на няколко подхода – емпирично-изследователски, анализаторски и интерпретативни.

Дисертацията се основава на два много важни и богати архива, които докторантката задълбочено е изследвала, които са класифицирани като: 1. Архив на официалния комунистически дискурс и 2. Архив на свидетелските ретроспекции, в който са включени и проведените лично от Росица Любенова *наративни интервюта със социоаналитични елементи*. Тези богати архивни данни са детайлно анализирани като са приложени няколко много добре аргументирани аналитични подхода. В допълнение на социологическите компетентности, намирам за много удачно включването и на филологически пласт в анализите не само на разговори или архивни документи, но и при изграждането на самоназвания от епохата.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Темата за „Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна сигурност“ между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс“ е развита в текст с обем от 245 страници и се състои от увод, две глави, заключение, три приложения и библиография. Библиографията включва архивни материали и 186 източника, от които 148 заглавия на български език, 12 на руски, 12 на италиански, 10 на английски, 3 на френски, 2 на испански.

Приложенията съдържат транскрибиране на разговор от филм и въпросници за наративни интервюта.

Двете части на дисертацията отговарят на структурата, зададена в заглавието на дисертационния труд, а именно теоретична рамка, в която се проблематизират както основните концепти за управляемост, сигурност и всекидневие, така и историческата периодизация и структуриране на институцията, функциите, техниките и практиките на Държавна сигурност в социалистическото общество. Тук бих открила приноса на Росица Любенова в очертаването на една рамка, в която могат да се разположат много изследвания в бъдеще от гледна точка и на един социологически прочит на връзката с фукоанското разбиране за управляемост и практиките на социалистическата държава в българския контекст на държавния идеологически дискурс. Като находка смятам и проследяването на биографиите както на агентите, така и на „наблюдаваните“ като сложно взаимодействие на приписване и/или отнемане на същности и идентичности чрез процедурите и практиките на белязване, квалифициране, класифициране, разселване и др.

За да се „уплътнят“ изводите от първа глава, във втора глава „Социоаналитични аспекти на социалистическото всекидневие“, Росица Любенова постепенно, чрез множество казуси и много задълбочени и детайлни анализи разкрива аспектите на уязвимостта на преживяването на това социалистическо всекидневие, пречупено през биографичните трансформации, но и осмисляния и преживявания на тези трансформации. Проследява се “ставането” на наложената и усвоената уязвимост, овсекидневяването на насилието чрез интензифициране на стратегии на дарообмен, в т.ч. и на предварително ответно даряване като преобърнатата форма на „наказание“ и „санкциониране“ на посочените като врагове на народа.

Като приноси бих открила анализите на случаи, чрез които Росица Любенова на практика описва създаване на бъдещи уязвимости чрез социоаналитични интерпретации на наследниците, при това за всеки казус докторантката изработва отделен специфичен изследователски аналитичен инструментариум, отговарящ на общата теоретична рамка.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

От приложените шест публикации и списък на участия в научни форуми и проекти е видно, че Росица Любенова активно представя резултатите от своите изследвания и очертава изследователското си поле, както и оригиналността на идеите си. Смятам, че текстът е авторски, докторантката коректно цитира използваните източници и идеи. Не съм открила случаи на плагиатство. Съгласна съм с приносните моменти, декларирани в автореферата и вече имах възможност да открия и други в становището си. Декларирам, че нямам общи публикации с докторантката и нямам конфликт на интереси. Познавам Росица Любенова като моя студентка и като автор в сборник на английски език, на който съм съ-съставител.

7. Автореферат

Авторефератът коректно отразява текста на дисертацията.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Както вече споменах, според мен това дисертационно изследване има потенциал и идеен заряд да се развие в бъдещи изследвания поне в няколко посоки и да се разшири и като емпирична база, и като анализирани архивни материали. Бих препоръчала това изследване да се превърне в научна монография. С оглед на една бъдеща публикация, бих препоръчала да се направят по-експлицитни връзките между теорията за управляемостта и социалистическото всекидневие, както и да се задълбочат анализите, свързани с трансгенерационното наследяване на уязвимостта, които са много интересни, придават много по-голяма плътност на разбирането и помагат да се очертаят невидимите механизми на преживяванията на хората. Тези препоръки са насочени по-скоро към бъдеща работа и публикуване на идеите на Росица Любенова и не омаловажават вече изтъкнатите приноси на дисертационното изследване.

Заключение: Като имам предвид посочените приноси и качествата на научния труд, гласувам „за“ и убедено препоръчвам на членовете на научното жури да вземат решение за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по социология, в ПН 3.1. Социология, антропология, науки за културата на Росица Кирилова Любенова.

31. 03. 2023 г.

Гр. Пловдив

Изготвил становището:

(доц. д-р Меглена Златкова)